

DOI: 10.52363/2414-5866-2021-2-55

УДК: 351.862:378

Богурський Ю. В. здобувач НУЦЗУ

ORCID: 0009-0005-6035-4200

Bohursky Y. V. Degree Candidate of National University of Civil Protection of Ukraine

ОСВІТА, ЯК СКЛАДОВА СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ДЕРЖАВИ

EDUCATION AS A COMPONENT OF THE STATE SOCIAL SPHERE

В статті проаналізовано провідну роль освіти в формуванні соціальної сфери держави. Ефективний та успішний розвиток будь-якої країни багато в чому спирається на систему вищої освіти. Революційні зміни технологій, які базуються на найвищому рівні інтелектуальних ресурсів, а також пов'язана з цим конкуренція серед провідних країн світу за зазначені ресурси, є важливим фактором, який визначає не тільки економіку, а й сприяє суспільному та політичному розвитку. Університети займають важливе місце в підготовці професіоналів, фахівців високого рівня, науковців та дослідників, які важливі для розвитку економіки країни, за допомогою того, що вони здатні генерувати знання, створюючи національні інноваційні системи. У такому контексті уряди різних країн повинні бути впевнені, що їх університети дійсно сприяють інтелектуальному та науковому розвитку населення, та формуванні соціальної сфери в суспільстві. Саме тому, державна політика нашої держави в сфері вищої освіти має направлятися на

забезпечення конкурентності української системи освіти на європейському і світовому ринках інтелектуальних освітніх послуг, інтеграцію освітньої та наукової, а також інформаційної сфери та можливість реалізації вітчизняної моделі безперервної освіти.

Ключові слова: соціальна сфера, держава, державне управління, розвиток освіти.

The article analyzes the leading role of education in shaping the social sphere of the state. The effective and successful development of any country largely relies on its system of higher education. Revolutionary technological changes, based on the highest level of intellectual resources, as well as the related competition among leading countries for these resources, are important factors that determine not only the economy but also contribute to social and political development. Universities play a crucial role in preparing professionals, high-level specialists, scientists, and researchers who are essential for the country's economic development by their ability to generate knowledge, thereby creating national innovation systems. In this context, governments of various countries must ensure that their universities genuinely contribute to the intellectual and scientific development of the population and the formation of the social sphere in society. Therefore, the state policy of our nation in the field of higher education should be directed towards ensuring the competitiveness of the Ukrainian education system in the European and global markets of intellectual educational services, integrating the educational, scientific, and informational spheres, and enabling the implementation of a domestic model of lifelong education.

Keywords: social sphere, state, public administration, education development.

Постановка проблеми. Проблеми сфери освіти завжди зачіпали значну частину суспільства, різні соціальні групи. У сучасному світі значення освіти як найважливішого чинника формування нової якості економіки і суспільства, чинника конкурентоспроможності і стійкості розвитку держави збільшується разом з ростом впливу людського капіталу. Загальні тенденції світового розвитку такі, що кожній країні необхідно приділяти підвищену увагу системі освіти і вносити в неї істотні зміни. Це наступні тенденції:

прискорення темпів розвитку суспільства, розширення можливостей політичного і соціального вибору, що викликає необхідність підвищення рівня готовності громадян до такого вибору;

перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, значне розширення масштабів міжкультурної взаємодії, у зв'язку з чим особливу важливість набувають чинники комунікабельності і толерантності;

виникнення і зростання глобальних проблем, які можуть бути вирішені лише в результаті співпраці у рамках міжнародного співтовариства, що вимагає формування сучасного мислення у молодого покоління;

динамічний розвиток економіки, зростання конкуренції, скорочення сфери некваліфікованої і малокваліфікованої праці, глибокі структурні зміни у сфері зайнятості, що визначають постійну потребу в підвищенні професійної кваліфікації і перепідготовці працівників, зростанні їхньої професійної мобільності;

зростання ролі людського капіталу, який в розвинених країнах складає 70-80 відсотків національного багатства, що, у свою чергу, обумовлює інтенсивний, випереджаючий розвиток освіти як молоді, так і дорослого населення.

Вітчизняна система освіти є важливим чинником збереження місця України у ряді провідних країн світу, її міжнародного престижу як країни, що має високий рівень культури, науки, освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій Основні аспекти розвитку сфери освіти, як складової соціальної політики, розглядається в роботах провідних вчених з державного управління, а саме [1-7].

Мета статті. В роботі описується суть і специфіка освіти як галузі соціальної сфери, аналізується структура системи освіти і стан сфери освіти в Україні і у світі, розглядаються основи і пріоритети державної політики в області освіти.

Виклад основного матеріалу. Освіта як система - це унікальний соціальний інститут, покликаний розвивати і примножувати людський капітал, формуючи ідеї, соціально-значимі ідеали, світоглядні позиції, надії, що конструюють як майбутнє суспільство в цілому, так і долю окремих людей. Освіта - це система проектування майбутнього. В зв'язку з цим встає питання: якого майбутнього? Відповідь може мати два крайні варіанти:

1 варіант - образ майбутнього суспільства жорстко оцінюється і задається його сьогоденними ідеологами. Система освіти в даному випадку є інститутом з формування членів цього майбутнього суспільства.

2 варіант - майбутнє суспільство конструюється соціальною практикою самодіяльного і вільного народу. Система освіти тут має варіативний характер, з'являється як система варіативного навчання, що розвиває освіту для життя в невизначеному суспільстві, в якому потрібно відповідати і за себе, і за країну [5].

Завдання суспільства зводиться до того, щоб подальші покоління були більше досвідченими, ніж попередні. Установка на пріоритет розвиваючої і варіативної школи природна для відкритого суспільства, для суспільства, що знаходиться в умовах трансформації і прагне до відкритості. Це вимагає політичної волі і жорсткої програми дій. Системотворною основою таких дій є модернізація освіти з урахуванням стратегії реформ.

Система освіти як соціальна організація : комплекс рис складної формальної організації в системі освіти і освітніх установах; система освіти і освітні установи як специфічні різновиди складної формальної організації; апарат управління (керівники і організатори освіти); викладачі; споживачі освітніх послуг.

Діяльність держави зі створення і регулюванню соціально-економічних умов життя суспільства з метою підвищення добробуту членів суспільства, ліквідації негативних наслідків функціонування ринкових процесів, забезпечення соціальної справедливості і соціально-політичної стабільності в країні іменуються - соціальна політика.

Тобто чим вище громадський добробут, якість і рівень життя населення, раціональне використання трудового потенціалу, тим вище ефективність функціонування економіки країни, що свідчить про успішну побудову соціальної політики країни [6].

При цьому потрібно відмітити, що соціальна політика держави, що виступає як складова частина заходів, які проводяться державою в цілях регулювання умов громадського виробництва в цілому, тісно пов'язана із загально-економічною ситуацією в країні.

Головне призначення соціальної політики - повне задоволення матеріальних, культурних і духовних потреб, формування усебічно і гармонійно розвинених членів суспільства. Це і є стратегічна і вища мета розвитку будь-якої цивілізованої держави.

На державному рівні, як правило, цілі соціальної політики носять довгострокові (перспективні) ідеї і обумовлюються пошуком оптимального поєднання соціально-економічної стабільності з економічним зростанням. Тут можна відмітити, такі як [7]:

- розвиток демократії, забезпечення прав і свобод;
- активізація соціальної ролі держави;

- зростання добробуту громадян;
- формування ефективної системи соціального захисту;
- реформування пенсійної системи;
- розвиток соціальної інфраструктури, виховання і освіта дітей, молоді.

Короткострокові (поточні) цілі формуються залежно від вихідних позицій суспільства, наприклад:

- погашення заборгованості з зарплати і соціальним виплатам;
- забезпечення прожиткового мінімуму;
- адресна допомога незаможним, соціальні разові виплати.

Слід зазначити, що можливості рішення тих або інших завдань соціальної політики визначаються ресурсами, які може направити держава на їх рішення. У свою чергу, ресурсна база залежить від загального рівня економічного розвитку країни. Тому конкретні завдання соціальної політики тісно пов'язані з економічним розвитком країни.

Розвиток суспільства неможливий без підвищення рівня вченості, грамотності, доступності освітніх послуг населенню.

Освіта - одна з форм соціалізації індивіда, а держава повинна сприяти успішному входженню індивіда в освітні процеси і реалії. Освіта є засобом формування цінностей і світогляду. Через освіту ми дізнаємося про різні культури, історію, етику і моральність, що допомагає нам орієнтуватися у світі і приймати зважені рішення. Освіта допомагає нам визначити наші цінності, переконання і створити свій світогляд. Освіта відіграє важливу роль в соціалізації і комунікації. Через освіту ми вчимося взаємодіяти з іншими людьми, працювати в команді, поважати і приймати інших людей. Освіта допомагає нам розвинути соціальні та комунікативні навички і створити свою власну мережу контактів, що є важливим для успішної адаптації в суспільстві.

Науково доведено, що суспільства, де переважає число людей з вищою освітою, здатні успішніше реалізовувати свою діяльність, взаємодіяти з навколишніми співтовариствами, а члени співтовариства усередині групи тісно один з одним пов'язані і не вступають в спонтанні конфлікти. Дослідники в Україні відмічають тенденцію до неухильного становлення іншої системи освіти [1]. Вона орієнтована на входження українського суспільства в міжнародний освітній простір. Це означає, що норми і стандарти повинні відповідати загальносвітовим, а також має на увазі те, що Україна тепер має усі можливості для демонстрації свого наукового і освітнього потенціалу. Щоб міжнародні освітні процеси і соціальна політика реалізовувалися ще успішніше, вимагається вирішити декілька пріоритетних завдань:

1. забезпечення державних гарантій на доступність кожної людини до освітніх ресурсів, незалежно від її статі, віку, соціального статусу.
2. створення стійкої ціннісної моделі погодженого розвитку систем освіти держав, які планують укласти довгострокову співпрацю.
3. випереджаючий розвиток загальноосвітньої і професійної наукової школи, післядипломної освіти.

Соціальна політика у сфері науки і освіти реалізується з успіхом тільки за умови дотримання усіх вимог і можливості прогнозування подальших результатів реформування освіти. Гарантії дає сама держава, але на локальних рівнях гарантії забезпечуються установами, відповідальні за планування і реалізацію освітніх і культурно-просвітницьких функцій і управління на усіх рівнях влади.

Управління освітою, що включає підсистеми загальної освіти, середньої професійної, вищої, а також додаткової освіти, орієнтовано на безперервне поліпшення його якості і ефективності. Від ефективності управ-

ління системою освіти багато в чому залежить майбутнє країни, тим більше що уся система освіти України переживає період модернізації.

У систему регіональних органів виконавчої влади входять департаменти, управління освіти, науки і молодіжної політики, що здійснюють державне управління у сфері освіти [2].

До їхніх повноважень відноситься державний контроль за діяльністю організацій, що здійснюють освітню діяльність на території регіону, а також органів місцевого самоврядування, що здійснюють управління у сфері освіти.

До повноважень органів місцевого самоврядування районів, до вирішення питань місцевого значення у сфері освіти відносяться організація надання загальнодоступної і безкоштовної дошкільної, початкової загальної, основної загальної, середньої загальної освіти з основних загальноосвітніх програм[4].

Система освіти є сукупністю взаємозв'язаних елементів : освітніх програм і державних освітніх стандартів різного рівня і спрямованості, мережі освітніх установ, що реалізують їх, незалежно від їхньої форми власності і адміністративного підпорядкування взаємодіють між собою і з муніципальними органами управління освітою, в інтересах населення території цієї муніципальної освіти, її комплексного розвитку. В той же час на території будь-якої муніципальної освіти є освітні установи, що не знаходяться в прямому веденні місцевого самоврядування, це можуть бути:

- дошкільні освітні установи, що знаходяться на балансі підприємств і організацій;
- загальноосвітні установи обласного (крайового) підпорядкування; відомчі установи початкової, середньої і вищої освіти [3].

Висновки. Розгляд сфери освіти як соціальної системи дозволяє досягти повнішого і глибшого розуміння реальності, оскільки зажадає:

по-перше, вказівки на системотворні чинники;

по-друге, обліку усіх зв'язків освіти і усіх її взаємодій з «зовнішнім світом»;

по-третє, описи структури самої сфери освіти, її елементів і їх функціональних зв'язків.

Відразу ж потрібно обмовитися, що терміни «сфера освіти» і «зовнішній світ» ні в якому разі не припускають наявності непроникної мембрани між освітою і рештою світу. Крім того, розгляд освіти як системи відкриває для нас можливість використати положення, вироблені в синергетиці і теорії функціональних систем. Системний підхід дозволяє проводити рівневий аналіз реальності, оскільки вважає одне і те ж «щось» і як елемент системи більш високого порядку.

В принципі, системотворним чинником у сфері освіти є діяльність його суб'єктів, що задовольняють власні потреби в самозбереженні і саморозвитку за допомогою звернення до інституалізованої загальної освіти, а також стійких зв'язків сфери освіти з іншими значимими соціальними системами. Конкретний розклад сил, що становлять системотворний чинник освіти, залежить від особливостей теперішнього історичного моменту і трансформується в процесі розвитку освіти.

Соціально-політична ситуація, що склалася в Україні в першій половині ХХІ століття, закономірно вимагає чергової зміни політико-соціальної моделі загальної освіти. Ця вимога обумовлена наступними моментами:

- 1) людська цивілізація вступила в епоху постіндустріального розвитку;
- 2) нами залишений у минулому принцип соціальної рівності громадян;
- 3) на перший план усе більш наполегливо висувається принцип лібералізації громадського життя і державного управління.

У такому історичному контексті очевидно стає необхідність корінного перегляду :

- завдань, що покладаються на систему освіти, і способів їх рішення
- змісту загальної освіти;
- номенклатури освітніх установ, адекватнішій соціальній структурі суспільства, що склалася;
- державної бюрократичної системи управління; значення приватних осіб і соціальних груп в ролі інвесторів і замовників освітніх послуг.

Список використаних джерел:

1. Гуманітарна політика Української держави в новітній період [Текст]: моногр. / за ред. С. І. Здіорука. К. : НІСД. 2006. 403 с.
2. Домбровська С. М. Державне управління освітою в умовах економічної та освітньої глобалізації . Теорія та практика державного управління. 2011. Вип. 3. С. 183-187. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2011_3_31.
3. Поступна О. В. Механізми державного управління вищою освітою України . Стратегічні пріоритети. №1. 2010 р. С. 107–111.
4. Ромін А. В. Державне регулювання системи надання освітніх послуг закладами вищої освіти України. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 2 (49). С. 172–177.
5. Трубич С. Ю. Соціально-економічна сутність та особливості формування людського потенціалу. Актуальні проблеми економіки. 2006. №4 (58). С. 186–192.
6. Шеломовська О. Реформування державного управління вищою освітою в Україні на основі європейського досвіду . Публічне адміністрування: теорія та практика. 2014. № 1. С. 1–16.
7. Шелюк Л. Модернізація освіти як інноваційний процес . Вісник Інституту розвитку дитини. Сер. : Філософія, педагогіка, психологія. 2013.

References:

1. Zdioryk, S. I. (Ed.). (2006). *Humanitarian policy of the Ukrainian state in the modern period* (Monograph). Kyiv: NISS.
2. Dombrovska, S. M. (2011). State management of education in the conditions of economic and educational globalization. *Theory and Practice of Public Administration*, (3), 183–187. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpdu_2011_3_31
3. Postupna, O. V. (2010). Mechanisms of state management of higher education in Ukraine. *Strategic Priorities*, (1), 107–111.
4. Romin, A. V. (2015). State regulation of the system of educational services provision by higher education institutions of Ukraine. *Theory and Practice of Public Administration*, 2(49), 172–177.
5. Trubych, S. Yu. (2006). Socio-economic essence and features of human potential formation. *Actual Problems of Economics*, 4(58), 186–192.
6. Shelomovska, O. (2014). Reforming public administration of higher education in Ukraine based on European experience. *Public Administration: Theory and Practice*, (1), 1–16.
7. Sheliuk, L. (2013). Modernization of education as an innovative process. *Bulletin of the Institute of Child Development. Series: Philosophy, Pedagogy, Psychology*, (29), 31–36. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vird_2013_29_8